

«Εκπαίδευση στον 21ο αιώνα:

Σύγχρονες προκλήσεις και προβληματισμοί»

Α' ΤΟΜΟΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ
ΔΙΕΘΝΟΥΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ
ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ :
ΣΠΥΡΙΔΩΝ - ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΟΥΛΗΣ
ΜΑΡΙΑ ΛΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2022

**ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΟΝ 21^Ο ΑΙΩΝΑ:
ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ**

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΤΟΥ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Α΄ ΤΟΜΟΣ

Επιμέλεια:

Σπυρίδων-Γεώργιος Σούλης

Μαρία Λιακοπούλου

ΕΚΔΟΣΕΙΣ GUTENBERG

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΟΝ 21^Ο ΑΙΩΝΑ:

ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Επιστημονική επιμέλεια: Σπυρίδων- Γεώργιος Σούλης, Μαρία Λιακοπούλου

Γλωσσική επιμέλεια: Αλεξάνδρα Γαλάνη, Μεταξούλα Μανικάρου

Σχεδιασμός/ καλλιτεχνική επιμέλεια εξωφύλλου: Ελένη Γκοντού

Ηλεκτρονική επεξεργασία εικόνας: Δημιουργικό γραφείο ΜωΒ

ISBN: 978-960-01-2418-7

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	21
Η ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΙΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ	23
Μαρία Γκέβρου, Δημήτριος Σταμοβλάσης. Διερεύνηση της συνεκτικότητας των επιστημολογικών πεποιθήσεων: Εμπειρική έρευνα με φοιτητές της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.....	24
Δημήτριος Ντανόπουλος. Διαδρομές Κειμένων: Μελετώντας τη διαδικασία παραγωγής τους.....	37
ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	52
Ειρήνη Αγγαΐα Ράπτη. Χειραφетική διδασκαλία στο έργο του Ζακ Ρανσιέρ: Η διδασκαλία των αδαών	53
Γεώργιος Σπ. Μπαρμπαρούσης. Παιδεία και ανοιχτή κοινωνία: Φιλοσοφική προσέγγιση	64
Ελένη Τζιώρα, Αλέξανδρος Θεοδωρίδης, Η αποδιάρθρωση του κοινωνικού κόσμου ως κόσμου κοινού και η ευθύνη της σχολικής παιδαγωγικής δραστηριότητας.....	76
Γεώργιος Δ. Σαλαμούρας. Η αναγκαιότητα της βιοηθικής στην εκπαίδευση: Μια πρώτη φιλοσοφική προσέγγιση.....	87
Δήμητρα Παυλίνα Νικήτα. Νεοφιλελεύθερες και νεοσυντηρητικές επιρροές στην παγκόσμια εκπαιδευτική πολιτική	98
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ, ΣΧΟΛΙΚΗ & ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ	108
Ηλίας Βασιλειάδης, Σπύρος Κούτρας, Ιωάννα Δημητριάδου, Ευθύμιος Ορφανός. Συνεκπαίδευση και σχολική ψυχολογική υποστήριξη στις πρώτες τάξεις του Δημοτικού σχολείου: Εκτιμήσεις των εκπαιδευτικών για το σχολικό κλίμα και τον ρόλο του ψυχολόγου στην εκπαίδευση.....	109
Έλενα Δρενοβιάδου. Διαχείριση των ψυχοκοινωνικών δυσκολιών των εφήβων με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες και ο ρόλος του εκπαιδευτικού: Η οπτική των εφήβων με δυσλεξία.....	124
ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ΣΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	138
Ελένη Παγώνη, Χρήστος Ζάγκος, Νίκος Μποζατζής. Κοινωνία των πολιτών και εκπαίδευση: Η ρητορική ταυτότητα του νέου εθελοντή.....	139

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ & ΠΑΝΔΗΜΙΑ.....1827

Κωνσταντίνα Κασιούμη, Κωνσταντίνος Κώτσης. Ανταπόκριση των νηπιαγωγών στη διδασκαλία των Φυσικών Επιστημών με τηλεεκπαίδευση κατά τη διάρκεια της πανδημίας 1828

Θανάσης Διαλεκτόπουλος. Οι ψυχοκοινωνικές επιπτώσεις της πανδημίας του Covid-19 σε μαθητές Δημοτικών σχολείων 1848

Ελένη Σαμσάρη. Διδασκαλία μαθητών με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες κατά την περίοδο της πανδημίας Covid-19: προκλήσεις εκπαιδευτικών στη σύγχρονη εξ αποστάσεως εκπαίδευση 1861

Μαρίνα Σούνογλου. Απόψεις δυνάμει εκπαιδευτικών για τη συνεργασία στην ομάδα και οι επιπτώσεις λόγω COVID-19 1875

Χριστίνα Στογιάντση, Χρηστίνα Σιδηροπούλου, Κωνσταντίνος Ντίνας. Απόψεις μελλοντικών εκπαιδευτικών για την εξ αποστάσεως διεξαγωγή του μαθήματος της Πρακτικής Άσκησης στην περίοδο της υγειονομικής κρίσης (COVID-19)..... 1888

Δημήτριος Χρ. Λεοντής, Γεώργιος Μ. Ασπρίδης, Δημήτριος Τσέλιος. Η ικανοποίηση από την επικοινωνία την εποχή της πανδημίας: ουτοπία ή δυστοπία; Μελέτη περίπτωσης στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας..... 1904

Ανδρεάννα Κουφού. Διερεύνηση των κριτηρίων πρόσληψης ψηφιακών πολιτιστικών προϊόντων κατά τη διάρκεια της καραντίνας λόγω της πανδημίας Covid-19 και αξιολόγηση της ψηφιακής εμπειρίας..... 1919

Αλεξάνδρα Παναγοπούλου, Νίκος Φωτόπουλος. Όψεις, διαστάσεις και χαρακτηριστικά της εκπαίδευσης στην εποχή της πανδημικής κρίσης: μια κριτική προσέγγιση της ελληνικής και διεθνούς εμπειρίας υπό το πρίσμα της κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης 1937

Απόψεις μελλοντικών εκπαιδευτικών για την εξ αποστάσεως διεξαγωγή του μαθήματος της Πρακτικής Άσκησης στην περίοδο της υγειονομικής κρίσης (COVID-19)

Χριστίνα Στογιάντση

Νηπιαγωγός

christinast1512@gmail.com

Χρηστίνα Σιδηροπούλου

ΕΔΙΠ, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

chsideoroulou@uowm.gr

Κωνσταντίνος Ντίνας

Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

kdinas@uowm.gr

Περίληψη

Στην παρούσα έρευνα εξετάζονται οι απόψεις μελλοντικών νηπιαγωγών σχετικά με την εξ αποστάσεως διεξαγωγή του μαθήματος «Πρακτική Άσκηση: Παρατήρηση-Αναστοχασμός» στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, στο πρώτο κύμα της πανδημίας COVID-19. Συγκεκριμένα, εξετάζεται εάν οι φοιτήτριες/τές θεωρούν ότι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση (εξΑΕ) συνέβαλε στην επίτευξη των στόχων του μαθήματος και στην εκπλήρωση των προσδοκιών τους από το μάθημα. Η συλλογή των δεδομένων έγινε με ερωτηματολόγιο ανοιχτού τύπου και η ανάλυσή τους με βάση την εμπειρικά θεμελιωμένη θεωρία. Τα ευρήματα της μελέτης έδειξαν ότι οι φοιτήτριες/τές αξιολόγησαν θετικά την εμπειρία τους, αναγνώρισαν την ιδιαιτερότητα των έκτακτων συγκυριών και υπογράμμισαν τις δυνατότητες που παρέχει η εξΑΕ μέσω της ψηφιακής τεχνολογίας. Παράλληλα ωστόσο, τόνισαν ότι το εφαρμοσμένο μέρος του μαθήματος, όπως οι παρατηρήσεις σε τάξεις νηπιαγωγείων και οι εκ του σύνεγγυς αναστοχαστικές διαδικασίες μεταξύ εκπαιδευόμενων και εκπαιδευτών είναι αναντικατάστατες. Τέλος, ανέφεραν ότι θεωρούν την ΕξΑΕ ως συμπληρωματική στη δια ζώσης εκπαίδευση.

Λέξεις-κλειδιά: Πρακτική άσκηση, απόψεις μελλοντικών εκπαιδευτικών προσχολικής ηλικίας, υγειονομική κρίση Covid-19, εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Abstract

This research examines student teachers' beliefs concerning the online course "Teaching practice: observation – reflections" at the University of Western Macedonia, in the first wave of the covid-19 pandemic. Specifically, it explores if student teachers consider that online teaching practice during class suspension: a) contributed to the achievement of the course's educational objectives, and b) met their expectations. Data were collected through open questionnaires and were

analyzed using grounded theory. According to the findings, participants regarded their involvement in the online teaching practice course as a positive experience. They also acknowledged, on the one hand, the emergency conditions that prevailed, and on the other, the possibilities offered by distance education (DL). Nonetheless, they stated that the practical part of the teaching practice course, such as field observations in live preschool classes and the related reflective procedure can in no way be replaced. They mainly considered DL as an additional element to face-to-face education.

Keywords: teaching practice, preschool student teachers' beliefs, Covid-19 pandemic, distance learning

1. Θεωρητικό πλαίσιο

1.1 Εισαγωγή

Η εξάπλωση της νόσου COVID-19 διαμόρφωσε παγκοσμίως μία νέα πραγματικότητα με βαθιές κοινωνικές, οικονομικές επιπτώσεις (Dasetal., 2022). Σε ό,τι αφορά την εκπαίδευση σε πολλές χώρες διαμορφώθηκε ένα νέο πλαίσιο εκπαιδευτικής διαδικασίας με την αναστολή λειτουργίας των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και την ενίσχυση της τηλεεκπαίδευσης (Gwang-Chol&Satoko, 2020). Στην Ελλάδα, στα μέτρα αναχαίτισης της εξάπλωσης του ιού, συγκαταλεγόταν και η κατά περιόδους αναστολή λειτουργίας των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων όλων των βαθμίδων (Anastasiou&Duquenne, 2020) για μία εκτεταμένη χρονική διάρκεια συνολικά από τον Μάρτιο του 2020 έως τον Σεπτέμβριο του 2021 (ΦΕΚ 783/Β'/10-3-2020; ΦΕΚ 4187/Β'/10-9-2021). Στο διάστημα αυτό η συνέχεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας διασφαλίστηκε μέσω τηλεεκπαίδευσης (Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων [ΥΠΑΙΘ], 2020). Το πλαίσιο αυτό ακολούθησαν και τα πανεπιστημιακά ιδρύματα. Συγκεκριμένα, στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας (ΠΔΜ), στο οποίο αναφέρεται η παρούσα μελέτη, μετά την προσωρινή αναστολή λειτουργίας όλων των Ιδρυμάτων στην Επικράτεια (ΦΕΚ 783/Β'/10-3-2020) αποφασίστηκε η αποκλειστικά εξ αποστάσεως διδασκαλία όλων των μαθημάτων μέσω σύγχρονης τηλεεκπαίδευσης με χρήση του λογισμικού ZOOMκαι ασύγχρονης τηλεεκπαίδευσης μέσω της ήδη υπάρχουσας πλατφόρμας e-class ("Έναρξη της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας", 2020). Μέσα στο συγκεκριμένο πλαίσιο, όπως διαμορφώθηκε από τις ευρύτερες υγειονομικές και κοινωνικές συνθήκες, πραγματοποιήθηκαν τα μαθήματα της Πρακτικής Άσκησης (ΠΑ) στο Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών στο δεύτερο και τέταρτο έτος σπουδών. Η παρούσα μελέτη επικεντρώνεται στο μάθημα της ΠΑ του δευτέρου έτους «Πρακτική Άσκηση: παρατήρηση-αναστοχασμός» και εξετάζει πώς οι φοιτήτριες και φοιτητές που συμμετείχαν σε αυτό αποτίμησαν την εμπειρία τους.

1.2 Εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση (εξΑΕ) εφαρμόζεται πολλά χρόνια στο εξωτερικό, για παράδειγμα μέσα από τα εικονικά σχολεία (Mooreetal., 2011). Τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα, σύμφωνα με τον Αναστασιάδη (2020), έχουν εκπονηθεί εξ αποστάσεως εκπαιδευτικά προγράμματα, κυρίως υπό την αιγίδα πανεπιστημιακών τμημάτων. Συνήθως, με τον όρο εξΑΕ δηλώνεται η παροχή εκπαίδευσης σε κατοίκους απομακρυσμένων περιοχών και η παροχή εκπαιδευτικού υλικού μέσω εντύπων ή ηλεκτρονικών μέσων (Mooreetal., 2011) και διακρίνεται από τη δια ζώσης εκπαίδευση, κυρίως, ως προς την απόσταση ανάμεσα σε εκπαιδευόμενους και εκπαιδευτές και ως προς το εκπαιδευτικό υλικό (Σοφός κ.ά., 2015). Σύμφωνα με τον Keegan (2001), όπως αναφέρουν οι Σοφός κ.ά. (2015), τα βασικά χαρακτηριστικά της εξΑΕ είναι α) η φυσική απόσταση εκπαιδευόμενων-εκπαιδευτών, β) η αμφίδρομη επικοινωνία, αλληλεπίδραση και μεταξύ τους διάδραση, η οποία σε αντίθεση με το παρελθόν είναι πλέον εφικτή χάρη στην τεχνολογία, γ) η αυτοδιδασκαλία των εκπαιδευόμενων με την υποστήριξη ειδικού εκπαιδευτικού υλικού, δ) η χρήση τεχνικών μέσων για την κοινοποίηση του εκπαιδευτικού υλικού και για την επικοινωνία μεταξύ εκπαιδευτή-μαθητή, ε) η δυσκολία στη λειτουργία με ομάδες, η οποία μπορεί να ξεπεραστεί μέσω προσαρμοσμένων μορφών διδασκαλίας. Η εξΑΕ όταν πρόκειται για εκπαιδευτικά προγράμματα ταυτόσημα με το συμβατικό σύστημα εκπαίδευσης, όπως για παράδειγμα τα εικονικά σχολεία ή όταν λειτουργεί σε συνέργεια με αυτό χαρακτηρίζεται ως αυτοδύναμη ή συμπληρωματική αντίστοιχα ενώ διακρίνεται σε σύγχρονη και ασύγχρονη ανάλογα με το εάν είναι ταυτόχρονη ή ετερόχρονη η επικοινωνία εκπαιδευόμενων και εκπαιδευτών (Μίμινου&Σπανακά, 2013). Η σημερινή μορφή της εξΑΕ είναι πολυμορφική, υποστηρίζεται μόνο από ψηφιακά μέσα και λαμβάνει χώρα αποκλειστικά σε διαδικτυακό περιβάλλον (Σοφός κ.ά., 2015).

Η διεθνής και ελληνική βιβλιογραφία έχει αναδείξει πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της εξΑΕ. Τα πλεονεκτήματα της εξΑΕ αφορούν α) στην παράκαμψη των χωρικών και χρονικών περιορισμών, η οποία δίνει τη δυνατότητα σε εργαζόμενους, κατοίκους απομακρυσμένων περιοχών, ή σε ευπαθείς κοινωνικές ομάδες να παρακολουθήσουν εκπαιδευτικά προγράμματα, β) την αξιοποίηση της τεχνολογίας που μπορεί να προσδώσει πλέον έναν μαθητοκεντρικό προσανατολισμό στην εξΑΕ, γ) στην παράκαμψη οικονομικής και υλικοτεχνικής φύσης δυσχερειών (Κυρμά& Μαυροειδής, 2015) και δ) στην τριπλή αλληλεπίδραση μεταξύ εκπαιδευτή, εκπαιδευτικού υλικού και εκπαιδευόμενου (Μίμινου&Σπανακά, 2013). Στα μειονεκτήματα της εξΑΕ καταγράφονται α) οι αυξημένες απαιτήσεις σε προσβασιμότητα, συνδεσιμότητα και επαρκείς τηλεπικοινωνιακές υποδομές και τεχνολογικά μέσα που σε χώρες με ήπια ανάπτυξη, για παράδειγμα, δεν μπορούν να διασφαλίσουν την απρόσκοπτη πρόσβαση στην εξΑΕ, β) οι αυξημένες απαιτήσεις σε οργάνωση και ανάληψη πρωτοβουλιών από τους ίδιους τους εκπαιδευόμενους, γ) τα μειωμένα σε σύγκριση με τη συμβατική εκπαίδευση μαθησιακά αποτελέσματα και δ) η απουσία της αίσθησης του «ανήκειν» και της αμεσότητας, σε σύγκριση με

τη δια ζώσης εκπαίδευση, παράγοντες που ενίοτε ωθούν εκπαιδευόμενους να εγκαταλείψουν τα διαδικτυακά μαθήματα σε σύγκριση με τα συμβατικά (Κυρμάς & Μαυροειδής, 2015).

1.3 Εξαε και covid

Η πανδημία COVID -19 επέφερε πρωτόγνωρες αλλαγές στην εκπαίδευση των παιδιών και νέων. Λόγω της αναστολής λειτουργίας των εκπαιδευτικών μονάδων η πλειονότητα των παιδιών/νέων στις περισσότερες χώρες του πλανήτη δεν είχε πρόσβαση σε δια ζώσης μαθήματα και προκειμένου να αποκατασταθεί η απότομη διακοπή της εκπαιδευτικής διαδικασίας και να διασφαλιστεί η εκπαιδευτική συνέχεια πολλά κράτη έλαβαν μέτρα ανάλογα με τις επικρατούσες συνθήκες και δυνατότητες κάθε χώρας σε ψηφιακά ή όχι μέσα (Karalis & Raïkou, 2020).

Στην Ελλάδα η εξαε επιλέχτηκε ως μέσο για τη διεξαγωγή των μαθημάτων σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες, οι οποίες, σύμφωνα με τον Αναστασιάδη (2020) κλήθηκαν να ανταποκριθούν στο επιτακτικό εγχείρημα χωρίς να έχει προηγηθεί κάποιος οργανωμένος σχεδιασμός. Σύμφωνα με τον ίδιο, οι πρακτικές που χρησιμοποιήθηκαν φέρουν περισσότερο στοιχεία μιας εξ αποστάσεως υποστήριξης κατάστασης έκτακτης ανάγκης (Αναστασιάδης, 2020). Κατά τη διάρκεια της πανδημίας, σύμφωνα με τον Caron (2020), έγινε περισσότερο μία μεταφορά στην οθόνη εκπαιδευτικών πρακτικών της συμβατικής τάξης και όχι μία προσπάθεια μετάβασης από τη δια ζώσης στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση (Caron, 2020). Αν κι έχουν υπογραμμιστεί κίνδυνοι για διεύρυνση κοινωνικών ανισοτήτων (DiPietro et al., 2020) ή ανησυχίες για τις επιπτώσεις της εξαε στο μέλλον της συμβατικής εκπαίδευσης (Meirieu, 2020), η εξαε εκπαιδευτική διαδικασία στην Γ/θμια εκπαίδευση, παρά τις όποιες τεχνικές δυσκολίες και την απουσία άμεσης επικοινωνίας και συνεργασίας, αποτέλεσε εν μέσω απαγορευτικών ρυθμίσεων λόγω πανδημίας, μία θετική εμπειρία κι έγινε αποδεκτή με θετικά συναισθήματα (Karalis & Raïkou, 2020), καθώς επέτρεψε τη συνέχεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Αναστασιάδης, 2020).

1.4 Πρακτική Άσκηση

Η σημασία της Πρακτικής Άσκησης (ΠΑ) στην εκπαίδευση μελλοντικών εκπαιδευτικών σε διεθνές επίπεδο αντιμετωπίζεται ως κομβική εκπαιδευτική και μαθησιακή διαδικασία. Σύμφωνα με τους Barry and King (2002) και Cameron and Wilson (1993), όπως αναφέρεται στο Gourgiotou (2017), υπάρχει μια γενική συμφωνία τόσο από τους εκπαιδευόμενους όσο και από τους εκπαιδευτές τους ότι η ΠΑ είναι ένα από τα πιο χρήσιμα, αν όχι ο ακρογωνιαίος λίθος των προγραμμάτων εκπαίδευσης εκπαιδευτικών. Όπως έχει ήδη επισημανθεί από προγενέστερες μελέτες αποτελεί μία περίοδο κατά την οποία οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί ανακαλύπτουν τον επαγγελματικό ρόλο τους, εξοικειώνονται με τη

διδασκτική διαδικασία και την υποστήριξη της μάθησης των παιδιών (Beck&Kosnik, 2002).

Το σύγχρονο πλαίσιο της εκπαίδευσης μελλοντικών εκπαιδευτικών δεν αποβλέπει σε αναπαραγωγή τεχνοκρατικής αντίληψης κανόνων και οδηγιών στη σχολική τάξη, αλλά αποσκοπεί στην ανάπτυξη ενός στοχαστικού-κριτικού μοντέλου που έχει άμεση σχέση με την πράξη (Καπαχτοσή&Κακανά, 2010), σύμφωνα με το οποίο ο υποψήφιος εκπαιδευτικός εξοικειώνεται με ερευνητικές διαδικασίες που του επιτρέπουν να κατανοεί την εκπαιδευτική πράξη και το εκάστοτε πλαίσιο της, αναπτύσσει αναστοχαστικές ικανότητες και αντιμετωπίζει με κριτική ματιά τους εκπαιδευτικούς θεσμούς και τις διαδικασίες της, συνδέει την πράξη με τη θεωρία, επιδιώκει την εν δυνάμει βελτίωσή της και συμβάλλει στη συγκρότηση της επαγγελματικής τους ταυτότητας (Ανδρούσου, 2020, 889-Αυγητίδου&Ανδρούσου, 2013). Στο πλαίσιο της ΠΑ επιτελούνται συνεργασίες με νηπιαγωγεία και τους εκπαιδευτικούς τους, οι οποίες θεωρούνται πυλώνες της ΠΑ (Γεωργιάδου &Κακανά, 2020). Όπως αναφέρει η Gourgiotou (2017), η απόκτηση συνεργατικών δεξιοτήτων στο πλαίσιο της ΠΑ θέτει τις βάσεις για οργάνωση μελλοντικών συνεργατικών εκπαιδευτικών δράσεων (Gourgiotou, 2017). Η ΠΑ ιδωμένη μέσα από αυτό το πρίσμα επιδιώκει να αποκτήσουν οι εκπαιδευόμενοι ερευνητικές, στοχαστικές και συνεργατικές ικανότητες, καθώς και απαραίτητες θεωρητικές γνώσεις για να διαμορφώσουν άποψη και να αποφασίζουν σχετικά με τις εκπαιδευτικές πρακτικές που θα ακολουθούν (Ανδρούσου&Αυγητίδου, 2013).

Το μάθημα «Πρακτική άσκηση: Παρατήρηση-Αναστοχασμοί» του β' έτους που αποτελεί αντικείμενο της παρούσας μελέτης τοποθετείται σε αυτό το πλαίσιο. Αποσκοπεί να εξοικειώσει τους φοιτητές με την παρατήρηση ως ένα εργαλείο για την κατανόηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας και του πλαισίου της τάξης. Μέσα από τις παρατηρήσεις τους σε τάξεις νηπιαγωγείων οι φοιτητές συλλέγουν και αναλύουν δεδομένα συσχετίζοντάς τα με τη θεωρία και βάσει των παρατηρήσεών τους εκπονούν σχέδια δράσης που κατόπιν υλοποιούν (Οδηγός Σπουδών ΠΤΝ, 2019-2020). Κατά τη διάρκεια της εξ αποστάσεως λειτουργίας των πανεπιστημίων το μάθημα της ΠΑ τροποποιήθηκε ώστε να ανταποκρίνεται στις νέες συνθήκες. Οι επισκέψεις στα νηπιαγωγεία δεν ήταν εφικτές και το εφαρμοσμένο μέρος του μαθήματος αντικαταστάθηκε με μελέτες περίπτωσης, ανάλυση φωτογραφικού υλικού, ηχητικών αρχείων ή οπτικοακουστικού υλικού και ασκήσεις επί χάρτου.

2. Ερευνητική Διαδικασία

2.1 Σκοπός της έρευνας

Σκοπός της έρευνας είναι να καταγράψουμε τις απόψεις των φοιτητριών/τών σχετικά με την εξ αποστάσεως διεξαγωγή του μαθήματος «Πρακτική άσκηση: Παρατήρηση-Αναστοχασμοί» του Β' έτους του Τμήματος Νηπιαγωγών στο ΠΔΜ κατά την περίοδο της υγειονομικής κρίσης της COVID-19. Πιο συγκεκριμένα, η μελέτη επιχειρεί να καταγράψει τις απόψεις τους σχετικά με το εάν αυτή ήταν ικανή να

συμβάλει στην επίτευξη των στόχων του μαθήματος και στην κάλυψη των εκπαιδευτικών τους αναγκών και την εκπλήρωση των προσδοκιών τους από το μάθημα.

2.2 Ερευνητικά ερωτήματα

Με την πραγματοποίηση της έρευνας προσπαθήσαμε να απαντήσουμε στα εξής ερωτήματα:

Ε.Ε1Η εξ αποστάσεως διεξαγωγή του μαθήματος συνέβαλε στην επίτευξη των στόχων του και στην κάλυψη των εκπαιδευτικών τους αναγκών και των προσδοκιών από αυτό;

Ε.Ε.2Πώς αξιολογούν οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί την οργάνωση/σχεδιασμό του μαθήματος και την εξ αποστάσεως εκπαιδευτική διαδικασία μέσα από την οποία υλοποιήθηκε;

2.3 Δείγμα έρευνας

Οι ερευνητικοί στόχοι καθόρισαν την επιλογή του δείγματος της έρευνας, το οποίο είναι σκόπιμο και ομοιογενές (Bryman, 2017). Αποτελείται από είκοσι πέντε φοιτητές/τριες που κατά το εαρινό εξάμηνο του 2020 παρακολούθησαν εξ αποστάσεως το μάθημα του β' έτους «Πρακτική Άσκηση: Παρατήρηση-Αναστοχασμοί».

2.4 Μέθοδοι και εργαλεία έρευνας

Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο. Σύμφωνα με τους Mills et al. (2017), το ερωτηματολόγιο επιτρέπει στους συμμετέχοντες να παραθέσουν την άποψή τους και πληροφορίες που πιστεύουν ότι είναι σχετικές με το διερευνώμενο θέμα, συμβάλλοντας κατ' αυτόν τον τρόπο στη συλλογή των δεδομένων από τον ερευνητή. Από τα τρία είδη ερωτηματολογίων που υπάρχουν (ανοιχτού τύπου, κλειστού και μεικτά) χρησιμοποιήσαμε ερωτηματολόγιο ανοιχτού τύπου με ερωτήματα, στα οποία οι συμμετέχοντες καλούνταν να αιτιολογούν την απάντησή τους (βλ. πίνακα 1). Λόγω της υγειονομικής κατάστασης το ερωτηματολόγιο διαμοιράστηκε ηλεκτρονικά μέσω googleforms.

Πίνακας 1: Ερωτηματολόγιο έρευνας

Ερευνητικά ερωτήματα	Ερωτήσεις
ΕΕ 1	Πιστεύετε ότι η εξ αποστάσεως διεξαγωγή του μαθήματος συνέβαλε στην επίτευξη των στόχων του; Τεκμηριώστε με παράδειγμα.
	Η εξ αποστάσεως διεξαγωγή του μαθήματος διευκόλυνε/εμπόδισε τις κατανοήσεις σας; Τεκμηριώστε με παράδειγμα.

	<p>Η εξ αποστάσεως διεξαγωγή του μαθήματος διευκόλυνε/εμπόδισε τις συνεργασίες σας με τους διδάσκοντες και τους συμφοιτητές σας; Τεκμηριώστε με παράδειγμα.</p> <p>Η εξ αποστάσεως διεξαγωγή του μαθήματος κάλυψε τις ανάγκες σας ως εκπαιδευόμενοι και εκπλήρωσε τις προσδοκίες σας; Τεκμηριώστε με παράδειγμα.</p>
ΕΕ 2	<p>Το εκπαιδευτικό υλικό/πρακτικές (π.χ. βιντεοσκοπημένη διδασκαλία, ηχητικά ντοκουμέντα, μελέτες περίπτωσης) ήταν ικανό να υποκαταστήσει τη δια ζώσης παρατήρηση που θα κάνατε, υπό κανονικές συνθήκες, σε τάξεις νηπιαγωγείου; Εξηγήστε γιατί.</p> <p>Υπήρχαν προβλήματα (π.χ. τεχνικής φύσης, εξοπλισμού, σύνδεσης, άλλα) που δυσχέραιναν την παρακολούθηση του μαθήματος; Αν ναι, αναφέρετε παράδειγμα.</p> <p>Τι θα κρατούσατε/αλλάζατε από τη διαδικασία που ακολουθήθηκε; Αναφέρετε παράδειγμα.</p>

Η ανάλυση των δεδομένων έγινε με βάση την εμπειρικά θεμελιωμένη θεωρία (ΕΘΘ) η οποία, σύμφωνα με τον Bryman (2017), είναι μια μέθοδος συλλογής, ανάλυσης και κωδικοποίησης ποιοτικών δεδομένων με στόχο τη διατύπωση της θεωρίας με βάση τα δεδομένα της έρευνας. Μετά τη θεωρητική δειγματοληψία, κατά την οποία επιλέξαμε σκόπιμα το δείγμα της έρευνας, προχωρήσαμε στην κωδικοποίηση των δεδομένων. Κατά την ανοιχτή κωδικοποίηση εξετάσαμε τις απαντήσεις και αποδώσαμε έννοιες που οδήγησαν στην αρχική κατηγοριοποίηση των δεδομένων και στη συνέχεια στην αξονική κωδικοποίηση αναζητήσαμε σχέσεις μεταξύ των κατηγοριών ώστε να οδηγηθούμε, κατόπιν του θεωρητικού κορεσμού, στην τελική διαμόρφωση των κατηγοριών (Bryman, 2017). Παρακάτω ακολουθεί ένα παράδειγμα κωδικοποίησης (βλ. πίνακα 2).

Πίνακας 2: Κωδικοποίηση δεδομένων

Απάντηση	Ανοικτή κωδικοποίηση	Αξονική κωδικοποίηση
<p>Ολοκληρώνοντας τα μαθήματα, είμαι σε θέση να απαντήσω πως είμαι αρκετά ικανοποιημένη από τη διεξαγωγή των μαθημάτων σύμφωνα με την πρωτόγνωρη κατάσταση που αντιμετωπίζουμε. Μπορεί να μην μπορέσαμε να επισκεφθούμε κάποιο νηπιαγωγείο όμως μέσα από διάφορα βίντεο αντιληφθήκαμε το πλαίσιο μιας τάξης.</p>	<p>Ικανοποίηση από το μάθημα Αναγνώριση πρωτόγνωρης κατάστασης Σημασία οπτικοακουστικού υλικού</p>	<p>Ναι/μάλλον ναι: α) υπό τις τρέχουσες υγειονομικές συνθήκες, β) το ψηφιακό μαθησιακό υλικό ισοσκέλισε την απουσία των επισκέψεων σε νηπιαγωγεία</p>

3. Αποτελέσματα

Η ανάλυση των δεδομένων ανέδειξε ότι λίγο περισσότερο από τους μισούς φοιτητές που συμμετείχαν στην έρευνα (13/25) εκτίμησαν ότι στάθηκε δυνατή η επίτευξη των στόχων του μαθήματος της ΠΑ παρά την εξ αποστάσεως διεξαγωγή του. Οι υπόλοιποι (12/25) δήλωσαν ότι αυτό κατέστη εν μέρει δυνατό. Οι συμμετέχοντες τεκμηρίωσαν τη θετική απάντησή τους στην καλή οργάνωση του μαθήματος (7 αναφορές) τις ενέργειες των διδασκόντων (3 αναφορές) και το ψηφιακό εκπαιδευτικό υλικό που αξιοποιήθηκε (3 αναφορές). Οι επιφυλάξεις που εκφράστηκαν τεκμηριώθηκαν με την απουσία των επιτόπιων παρατηρήσεων σε νηπιαγωγεία (7 αναφορές) και την πεποίθηση για την υπεροχή της δια ζώσης εκπαιδευτικής διαδικασίας έναντι της εξ αποστάσεως (3 αναφορές) (βλ. πίνακα 3). Σε ό,τι αφορά τις κατανοήσεις τους σχετικά με το περιεχόμενο του μαθήματος η συντριπτική πλειονότητα των φοιτητών (20/25) θεώρησε ότι η εξ αποστάσεως διεξαγωγή του μαθήματος δεν στάθηκε εμπόδιο στις κατανοήσεις τους. Απέδωσαν το γεγονός στις ενέργειες των υπεύθυνων του μαθήματος (10 αναφορές), την οργάνωσή του (9 αναφορές) και το εκπαιδευτικό υλικό (4 αναφορές) που χρησιμοποιήθηκε τόσο στη σύγχρονη, όσο και την ασύγχρονη τηλεεκπαίδευση. Μία μικρή ομάδα διαφοροποιήθηκε (2/25) ή εκφράστηκε αρνητικά (3/25) υπογραμμίζοντας ότι η εξΑΕ υπολείπεται σε αμεσότητα και αποτελεσματικότητα σε σύγκριση με τη δια ζώσης διαδικασία (βλ. πίνακα 3).

Πίνακας 3: Επίτευξη στόχων & διευκόλυνση κατανοήσεων

Κατηγορίες	Επίτευξη στόχων	Συμβολή στις κατανοήσεις	Ενδεικτικό παράδειγμα
Ναι/ μάλλον ναι	13	20	Φ5: Οι στόχοι του μαθήματος επιτεύχθηκαν σε ικανοποιητικό επίπεδο. Η διδάσκουσα κατάφερε να μας εντάξει νοερά μέσα στην τάξη του νηπιαγωγείου, κατανοώντας και συνειδητοποιώντας, σε τι πρέπει να δώσουμε σημασία και προσοχή. Πιστεύω ότι η εξ αποστάσεως διδασκαλία δεν είχε να ζηλέψει τίποτα από τη δια ζώσης διδασκαλία.
Εν μέρει	12	2	Φ16: Πιστεύω εν μέρει η εξ αποστάσεως διδασκαλία ήταν ικανή μέσα από τα βίντεο, τις φωτογραφίες, τις σημειώσεις και τις παρουσιάσεις να μας βοηθήσει να καταλάβουμε το μάθημα και να μπορέσουμε να ενταχθούμε σε αυτό. Όμως θα ήταν καλύτερα με την φυσική παρουσία και ειδικότερα με την πραγματοποίηση των παρατηρήσεων.
Όχι/ μάλλον όχι	0	3	Φ1: Όχι, αντίθετα η έλλειψη ανθρώπινης επαφής έκανε το μάθημα πιο ψυχρό και

			απόμακρο δημιουργώντας ένα περιβάλλον που δεν ήταν τόσο φιλικό.
--	--	--	---

Σχετικά με τη δυνατότητα που παρείχε η εξ αποστάσεως διεξαγωγή του μαθήματος να αναπτυχθούν ικανοποιητικές συνεργασίες μεταξύ φοιτητών-διδασκόντων και φοιτητών μεταξύ τους οι συμμετέχοντες στην πλειονότητά τους εκτίμησαν ότι οι συνεργασίες τους με τους διδάσκοντες ήταν επιτυχείς (21/25), γεγονός που απέδωσαν, για μία ακόμη φορά, στις ενέργειες του διδακτικού προσωπικού (6 αναφορές), στις δυνατότητες που τους πρόσφερε η τεχνολογία (5 αναφορές) και στην οργάνωση του μαθήματος (3 αναφορές). Δεν συμμερίστηκαν την ίδια άποψη μεμονωμένες περιπτώσεις φοιτητών που είτε θεώρησαν ότι η σύγχρονη εξαΕ ήταν σύντομης διάρκειας και δεν επέτρεπε τις συνεργασίες (2 αναφορές) ή ότι η δια ζώσης εκπαίδευση είναι απαραίτητη προϋπόθεση επικοινωνίας (1 αναφορά). Οι συνεργασίες επίσης μεταξύ των φοιτητών κατή την εξ αποστάσεως διεξαγωγή της ΠΑ αποτιμήθηκαν θετικά από την πλειονότητα των φοιτητών (16/25), όχι όμως στον ίδιο βαθμό με τη συνεργασία εκπαιδευόμενων-εκπαιδευτών. Η θετική αποτίμηση των συνεργασιών μεταξύ των φοιτητών τεκμηριώθηκε επισημαίνοντας τις προσπάθειες των φοιτητών να έρθουν σε επικοινωνία (4 αναφορές) και τις δυνατότητες που προσέφερε η τεχνολογία (3 αναφορές). Ωστόσο, σχεδόν το ένα τρίτο των συμμετεχόντων (7/25) διαφοροποιήθηκε εκτιμώντας πως οι συνεργασίες μεταξύ φοιτητών δεν ήταν εφικτές κι εύκολες, ούτε ευχάριστες, λόγω της απουσίας προσωπικών επαφών (2 αναφορές), της απόστασης (2 αναφορές), δυσκολιών τεχνικής φύσης (1 αναφορά) και έλλειψης κοινού ελεύθερου χρόνου (1 αναφορά) (βλ. πίνακα 4).

Πίνακας 4: Συνεργασίες

Κατηγορίες	Συνεργασία	Συνεργασία	Ενδεικτικό παράδειγμα
	εκπαιδευόμενων - εκπαιδευτών	εκπαιδευτών μεταξύ τους	
Ναι/ Μάλλον ναι	21	16	Φ7: Με τη διδάσκουσα ναι τις διευκόλυνε διότι εκτός από το μάθημα υπήρχαν και ώρες συνεργασίας σε περίπτωση που είχαμε κάποια απορία. Φ11: Όσον αφορά τους συμφοιτητές μου, είχαμε αρκετά καλή συνεργασία. Π.χ. ομαδικά κατά τη διάρκεια των μαθημάτων προσπαθούσαμε να βοηθήσουμε τη διδάσκουσα με συλλογικές ερωτήσεις.
Εν μέρει	2	1	Φ11: Με τη διδάσκουσα δεν ήταν ιδιαίτερα εύκολο, από άποψη χρόνου,

			καθώς κάναμε λιγότερες ώρες μάθημα από ό,τι στη δια ζώσης. Φ7: Με τους συμφοιτητές όχι διότι η συνεργασία για τις εργασίες εξ αποστάσεως ήταν δύσκολη.
Όχι/ Μάλλον όχι	1	7	Φ13: Πιστεύω πως όχι καθώς μέσα στην τάξη υπάρχει μεγαλύτερη κατανόηση και συνεργατικότητα.
Δεν απάντησαν	1	1	

Σε παρόμοια ποσοστά κυμάνθηκαν οι απαντήσεις των συμμετεχόντων αναφορικά με το ερώτημα εάν καλύφθηκαν οι ανάγκες/προσδοκίες τους μέσα από την εξ αποστάσεως διεξαγωγή του μαθήματος. Οι περισσότεροι από αυτούς (18/25) απάντησαν θετικά. Εκτίμησαν ότι αυτό στάθηκε εφικτό χάρη στο ψηφιακό εκπαιδευτικό υλικό (6 αναφορές), την οργάνωση του μαθήματος (6 αναφορές) και τις ενέργειες των διδασκόντων (4 αναφορές). Ένα μικρότερο ποσοστό, αλλά όχι αμελητέο, καθώς αποτελεί σχεδόν το ένα τρίτο των συμμετεχόντων, εκτίμησε ότι οι ανάγκες τους καλύφθηκαν εν μέρει (7/25). Ως λόγο αναφέρουν για μία ακόμη φορά την απουσία του πρακτικού μέρους του μαθήματος στα νηπιαγωγεία (4 αναφορές). Αξίζει να σημειωθεί ότι κανείς δεν απάντησε αρνητικά (βλ. πίνακα 5).

Πίνακας 5: Κάλυψη αναγκών εκπαιδευομένων

Κατηγορίες	Κάλυψη αναγκών	Ενδεικτικό παράδειγμα
Ναι/ Μάλλον ναι	18	Φ16: Ναι τις κάλυψε διότι, είχαμε πλήρες υλικό από την καθηγήτρια με πολλές πληροφορίες επεξηγήσεις και γνώση, και κατάφερε μέσα από αυτό να μας βοηθήσει και να μας δώσει τα στοιχεία που χρειαζόμαστε.
Εν μέρει	7	Φ12: Το μόνο κομμάτι των αναγκών μου ως εκπαιδευόμενη, που δεν κάλυψε η εξ αποστάσεως διδασκαλία ήταν το βιωματικό κομμάτι δηλαδή το να μπορούμε στο νηπιαγωγείο. Όσον αφορά τα υπόλοιπα κομμάτια, όλες οι διαλέξεις που κάναμε ήταν μια χαρά και μας κάλυψαν σε μεγάλο βαθμό πιστεύω.

Οι απόψεις των συμμετεχόντων διαφοροποιήθηκαν αισθητά από τις προηγούμενες απαντήσεις τους όταν κλήθηκαν να απαντήσουν εάν το εκπαιδευτικό υλικό που αξιοποιήθηκε και οι πρακτικές που ακολουθήθηκαν μπόρεσαν να υποκαταστήσουν τη δια ζώσης παρατήρηση σε νηπιαγωγεία. Οι συμμετέχοντες

απάντησαν κυρίως αρνητικά, αναφέροντας ότι η εξ αποστάσεως διεξαγωγή του μαθήματος, παρά την ικανοποιητική οργάνωσή του, δεν στάθηκε ικανή να αντικαταστήσει τη δια ζώσης διαδικασία (10/25) ή στάθηκε εν μέρει ικανή (9/25). Αιτιολόγησαν την εκτίμησή τους με αρνητικά και θετικά παραδείγματα. Στα αρνητικά ανέφεραν την απουσία της παρατήρησης στα νηπιαγωγεία (3 αναφορές) και τη στέρηση «αυθεντικού βιώματος» (6 αναφορές). Ανέφεραν συστηματικά ότι θεωρούν τη δια ζώσης διδασκαλία αναντικατάστατη και την εξΑΕ ως μία εναλλακτική λύση. Στα θετικά παραδείγματα συμπεριέλαβαν ακόμη μία φορά την οργάνωση του μαθήματος (8 αναφορές) και την επικοινωνία με τους διδάσκοντες (2 αναφορές). Όσοι απάντησαν ότι η εξΑΕ στάθηκε ικανή να αντικαταστήσει τη δια ζώσης διδασκαλία χάρη στο εκπαιδευτικό υλικό (2 αναφορές) και γενικότερα στην οργάνωση του μαθήματος (1 αναφορά), στην περίπτωση αυτήν, αποτελούν τη μειοψηφία του δείγματος (6/25) (βλ. πίνακα 6).

Πίνακας 6: Παρατήρηση στα νηπιαγωγεία

Κατηγορίες	Αντικατέστησε επαρκώς τις παρατηρήσεις στα νηπιαγωγεία;	Ενδεικτικό παράδειγμα
Όχι/ μάλλον όχι	10	Φ17: Σε καμία περίπτωση δεν πιστεύω πως υποκατέστησαν τη δια ζώσης παρατήρηση. Όμως το υλικό αυτό ήταν πολύ σπουδαίο και ευτυχώς υπήρχε ώστε να έχουμε ακόμα κι έτσι την επαφή με τη διδασκαλία και τις τάξεις.
Εν μέρει	9	Φ9: Ήταν ένα πολύ σημαντικό εργαλείο για την επίτευξη των στόχων του μαθήματος που μας έφερε πολύ κοντά στις πραγματικές συνθήκες, αλλά δεν μας έδωσε την δυνατότητα να δούμε και να βιώσουμε από κοντά την ατμόσφαιρα, το παιδαγωγικό κλίμα της τάξης.
Ναι/μάλλον ναι	6	Φ18: Νομίζω ότι ο συνδυασμός όλων αυτών των επιλογών μπορούσε να υποκαταστήσει σε ικανοποιητικό βαθμό τις δια ζώσης παρατηρήσεις στο χώρο του νηπιαγωγείου. Η αμεσότητα με τον χώρο νηπιαγωγείου και με τα νήπια δια ζώσης οπωσδήποτε δίνει τη δυνατότητα ανακάλυψης περισσότερων ακόμη επιλογών ώστε η εκπαίδευση να είναι πιο ολοκληρωμένη.

Αναφορικά με τη συμμετοχή τους στην εξ αποστάσεως διεξαγωγή του μαθήματος οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες (15/25) δεν αντιμετώπισαν τεχνικές δυσκολίες. Σχεδόν το ένα τρίτο των συμμετεχόντων (7/25) αντιμετώπισαν

μερικές φορές σχετικά προβλήματα ενώ οι λιγότεροι (3/25) αντιμετώπισαν συστηματικά τεχνικές δυσκολίες που δυσχέραιναν τη συμμετοχή τους στο μάθημα. Οι φοιτητές που αντιμετώπισαν περιστασιακά τεχνικές δυσκολίες, χωρίς επίπτωση στη συμμετοχή τους στο μάθημα, φαίνεται να αντιλαμβάνονται το γεγονός ως ένα ζήτημα ατομικής ευθύνης ενώ οι φοιτητές που αντιμετώπισαν συστηματικά τεχνικές δυσκολίες, οι οποίες δυσχέραιναν συστηματικά τη συμμετοχή τους στην εξ αποστάσεως διεξαγωγή του μαθήματος, απέδωσαν κοινωνικό πρόσημο υπαινισσόμενοι κοινωνικές ανισότητες (βλ. πίνακα 7).

Πίνακας 7: Τεχνικές δυσκολίες κατά την εξΑΕ

Κατηγορίες	Υπήρχαν προβλήματα που δυσχέραιναν την παρακολούθηση του μαθήματος;	Ενδεικτικό παράδειγμα
Όχι	15	Φ21: Όχι όλα ήταν καλά χωρίς κάποιο πρόβλημα.
Μερικές φορές	7	Φ16: Δεν υπήρχε κάποιο πρόβλημα τις περισσότερες φορές το μάθημα κινούνταν ομαλά χωρίς προβλήματα. Αν κάποιες φορές είχαμε, ήταν λόγω σύνδεσης των φοιτητών.
Ναι	3	Φ19: Φυσικά και υπήρχαν τεχνικά προβλήματα. Πολλές φορές η σύνδεση δεν ήταν καλή, όχι απαραίτητα της καθηγήτριας, αλλά και η δική μας, των φοιτητών. Όταν σε ένα σπίτι που ζουν έξι άτομα πρέπει και όλοι να έχουν πρόσβαση στο ίντερνετ είναι λογικό ότι το σήμα δεν θα είναι καλό.

Τέλος, σε σχετικό ερώτημα που κλήθηκαν να απαντήσουν οι φοιτητές, σχεδόν όλοι (24/25) ανέφεραν ότι από την εξ αποστάσεως διεξαγωγή της ΠΑ θα διατηρούσαν κυρίως το ψηφιακό εκπαιδευτικό υλικό που αξιοποιήθηκε (24 αναφορές). Λιγότεροι ήταν οι φοιτητές (7/25) που πρότειναν αλλαγές που αφορούσαν την ισότιμη συμμετοχή των εκπαιδευομένων στη σύγχρονη τηλεεκπαίδευση (4 αναφορές), την περισσότερη διάδραση μεταξύ των φοιτητών (1 αναφορά) και ζητήματα διαχείρισης χρόνου (4 αναφορές), όπως διάρκεια και συχνότητα της σύγχρονης εξΑΕ (βλ. πίνακα 8).

Πίνακας 8: Τι θα κρατούσα/τι θα άλλαζα

Κατηγορίες	Συχνότητα αναφορών	Ενδεικτικό παράδειγμα
Εκπαιδευτικό υλικό	24	Φ4: Θα κρατούσα ίδια τη συνεργασία ανάμεσα στη διδάσκουσα και τους

Τι θα κρατούσα ίδιο	Αλληλεπίδραση	6	συμφοιτητές μου, καθώς και το βοηθητικό υλικό που μας προσφέρθηκε.
	Διαδικασία	6	Φ16: Θα την κρατούσα όλη την διαδικασία με όλα αυτά που κάναμε δηλαδή παρουσιάσεις, συζητήσεις, προβολή φωτογραφιών και βίντεο. Ήταν πολύ ενδιαφέρον με πολλές πληροφορίες
Τι θα άλλαζα	Συμμετοχή	4	Φ2: Θα ήθελα την περαιτέρω ενθάρρυνση όλων των φοιτητών, να μιλούν, να συμμετέχουν στη συζήτηση. Να δινόταν περισσότερος χρόνος γιατί κάποιοι φοιτητές ίσως ήταν πιο διστακτικοί ή ήθελαν παραπάνω χρόνο για να σκεφτούν ή είχαν τεχνικά ζητήματα (π.χ. δεν προλάβαιναν να ανοίξουν το μικρόφωνο τους, αργούσε η σύνδεσή τους κ.λπ.)
	Χρόνος	4	Φ17: Θα προσέθετα επιπλέον ώρες διδασκαλίας. Όχι γιατί υπήρξαν ελλείψεις, αλλά γιατί ήταν τόσο εποικοδομητικό που πάντα ήθελα κι άλλο.
	Διάδραση	1	Φ3: Από τη διδασκαλία θα άλλαζα μόνο τις ομαδικές εργασίες. Κατανοώ ότι έγινε για να νιώσουμε πιο κοντά και να γίνει πιο συνεργατικό το μάθημα απλά όταν πρόκειται για τέτοιες συνθήκες το συνεργατικό κομμάτι δεν βοηθά πάντα.

4. Συμπεράσματα

Από τα αποτελέσματα φάνηκε ότι η πλειονότητα των συμμετεχόντων έμεινε ικανοποιημένη από την εξ αποστάσεως διεξαγωγή του μαθήματος, η οποία θεωρούν ότι κατάφερε σε ικανοποιητικό βαθμό να εκπληρώσει τους στόχους του μαθήματος και τις δικές τους ανάγκες ή/και προσδοκίες από αυτό. Οι περισσότεροι συμμετέχοντες αξιολόγησαν θετικά τη διαδικασία που ακολουθήθηκε και το υλικό που χρησιμοποιήθηκε. Ωστόσο, έδειξαν να θεωρούν την εξΑΕ ως μία εναλλακτική λύση, η οποία δεν μπορεί να αντικαταστήσει τη δια ζώσης εκπαίδευση.

Η ανάλυση των δεδομένων σε ό,τι αφορά την εξΑΕ α) επεσήμανε το πλεονέκτημά της να παρακάμπτει το εμπόδιο της φυσικής απόστασης χάρη στα ψηφιακά μέσα, β) ανέδειξε τη σημασία που έχει το εκπαιδευτικό υλικό, γ) υπογράμμισε το ιδιαίτερο καθεστώς των αλληλεπιδράσεων και δ) υπαινίχθηκε τις τεχνικές δυσκολίες που μπορούν να επηρεάσουν τη διεξαγωγή της. Σε ό,τι αφορά την ΠΑ φάνηκε ότι η θεωρητική προσέγγιση ήταν εφικτή, όχι όμως και τα πολλαπλά οφέλη από την εφαρμογή στο πεδίο.

Οι φοιτητές που συμμετείχαν στην έρευνα, αναγνώρισαν το πλεονέκτημα της εξΑΕ να παρακάμπτει χωρικά εμπόδια και να επιτρέπει τη συμμετοχή σε εκπαίδευση παρά τη φυσική απόσταση διδασκόμενων και διδασκόντων, όπως έχει αναφερθεί παραπάνω στο θεωρητικό μέρος (Κυρμά& Μαυροειδής, 2015). Αναγνώρισαν ότι η πολυμορφικότητα του εκπαιδευτικού υλικού συνέβαλε στις κατανοήσεις τους και φάνηκε να μην θεωρούν την εξΑΕ ως πρόβλημα για το θεωρητικό σκέλος του μαθήματος. Με αυτόν τον τρόπο ανέδειξαν όσα αναφέρει η βιβλιογραφία για τη σημασία του εκπαιδευτικού υλικού στην εξΑΕ και τη δυνατότητά που προσφέρει για διάδραση και μαθητοκεντρικές προσεγγίσεις (Κυρμά& Μαυροειδής, 2015· Σοφός κ.ά., 2015). Οι δυσκολίες που αναφέρθηκαν σχετικά με τον τεχνικό εξοπλισμό που ήταν απαραίτητος για την παρακολούθηση του μαθήματος, καθώς και τα διάφορα ζητήματα συνδεσιμότητας επιβεβαίωσαν τη σχετική βιβλιογραφία (Αναστασιάδης, 2020·Karalis&Raïkou, 2020·Κυρμά& Μαυροειδής, 2015), αλλά στο σύνολο του συγκεκριμένου δείγματος δεν φαίνεται να δημιούργησαν απροσπέλαστα προβλήματα ή να διεύρυναν ανισότητες. Η αποτίμηση των συνεργασιών ανέδειξε ότι το περιβάλλον της εξΑΕ δεν ευνοεί την αμεσότητα και την αίσθηση του «ανήκειν» όσο η συμβατική εκπαίδευση γεγονός που έχει καταγραφεί και σε άλλη σχετική μελέτη (Karalis&Raïkou, 2020) και θεωρείται ως ένα μειονέκτημα της εξΑΕ (Κυρμά& Μαυροειδής, 2015). Τέλος, οι απόψεις των συμμετεχόντων για το εφαρμοσμένο μέρος του μαθήματος κάνουν φανερό ότι η εξΑΕ δεν μπόρεσε να αντικαταστήσει τις παρατηρήσεις τους στα νηπιαγωγεία, τις αλληλεπιδράσεις που θα ανέπτυσσαν εκεί. Όσα ανέφεραν οι φοιτητές υπό τον ευρύ χαρακτηρισμό «οφέλη που θα αποκόμιζαν από τις αυθεντικές συνθήκες τάξης» αντανakλούν τα βασικά στοιχεία που κρίνονται κομβικά στο σύγχρονο πλαίσιο της εκπαίδευσης των μελλοντικών εκπαιδευτικών (Ανδρούσου&Αυγητίδου, 2013), γεγονός που εγείρει επιφυλάξεις στη θεώρηση της εξΑΕ, ως ένα κατάλληλο περιβάλλον για ΠΑ. Αν και το δείγμα της έρευνας δεν επιτρέπει γενικεύσεις στο σύνολο του φοιτητικού πληθυσμού που συμμετείχε σε εξ αποστάσεως μαθήματα ΠΑ λόγω της πανδημίας Covid-19, θεωρούμε ωστόσο ότι η παρούσα μελέτη διαφωτίζει πτυχές τού υπό εξέταση θέματος και συμβάλλει στην ανάπτυξη ενός γόνιμου ακαδημαϊκού διαλόγου.

Βιβλιογραφία

- Αναστασιάδης, Π. (2020). Η Σχολική Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση στην εποχή του Κορωνοϊού COVID-19: το παράδειγμα της Ελλάδας και η πρόκληση της μετάβασης στο «Ανοιχτό Σχολείο της Διερευνητικής Μάθησης, της Συνεργατικής Δημιουργικότητας και της Κοινωνικής Αλληλεγγύης». *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 16(2), 20-48. <https://doi.org/10.12681/jode.25506>
- Anastasiou, E. & Duquenne, M. N. (2020, August). *What about the "Social aspect of Covid"? Exploring the determinants of social isolation on the Greek population during the Covid-19 confinement measures.*

- https://www.researchgate.net/profile/Evgenia_Anastasiou/publication/343769955_What_about_the_Social_aspect_of_Covid_Exploring_the_determinants_of_social_isolation_on_the_Greek_population_during_the_Covid-19_confinement_measures/links/5f3e94f2458515b7293242ff/What-about-the-Social-aspect-of-Covid-Exploring-the-determinants-of-social-isolation-on-the-Greek-population-during-the-Covid-19-confinement-measures.pdf
- Ανδρούσου, Α. (2020). Εκπαίδευση εκπαιδευτικών: νέες προκλήσεις και αλλαγές. Στο Ε. Γουργιώτου, Δ.-Μ. Κακανά, Μ. Μπιρμπίλη&Κ.-Α. Χατζοπούλου (Επιμ.). *Πρακτικά 2^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου του Δικτύου Πρακτικών Ασκήσεων Εκπαίδευση εκπαιδευτικών και Παιδαγωγικά Τμήματα, 30 χρόνια μετά: Αντιμετωπίζοντας τις νέες προκλήσεις*. Βόλος.
- Ανδρούσου, Α. & Αυγητίδου, Σ. (2013). *Η πρακτική άσκηση στην αρχική εκπαίδευση των εκπαιδευτικών: Ερευνητικές προσεγγίσεις Α' Μέρος*.
- Beck, C. & Kosnik, C. (2002). Components of a good practicum placement: Student teacher perceptions. *Teacher education quarterly*, 29(2), 81-98.
- Bryman, A. (2017). *Μέθοδοι κοινωνικής έρευνας* (Α. Αϊδίνης, Επιμ.. Π. Σακελλαρίου, μτφρ). Gutenberg.
- Caron, P. A. (2020). Ingénierie dispositive et enseignement à distance au temps de la COVID 19. *Distances et médiations des savoirs. Distance and Mediation of Knowledge*, (30).
- Γεωργιάδου Σ. & Κακανά Δ.-Μ. (2020). Η πρακτική άσκηση των φοιτητών/ριων ως διαδικασία στοχασμού, αναστοχασμού και επαγγελματικής ανάπτυξης των συνεργαζόμενων εκπαιδευτικών. Στο Ε. Γουργιώτου, Δ.-Μ. Κακανά, Μ. Μπιρμπίλη&Κ.-Α. Χατζοπούλου (Επιμ.). *Πρακτικά 2^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου του Δικτύου Πρακτικών Ασκήσεων Εκπαίδευση εκπαιδευτικών και Παιδαγωγικά Τμήματα, 30 χρόνια μετά: Αντιμετωπίζοντας τις νέες προκλήσεις*. Βόλος.
- Das, K., Behera, R. L. & Paital, B. (2022). Socio-economic impact of COVID-19. In *COVID-19 in the Environment* (pp. 153-190). Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-323-90272-4.00014-2>
- Di Pietro, G., Biagi, F., Costa, P., Karpiński, Z. & Mazza, J. (2020). *The likely impact of COVID-19 on education: Reflections based on the existing literature and recent international datasets* (Vol. 30275). Publications Office of the European Union. <https://10.2760/126686>
- Έναρξη της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας (2020, Μάρτιος 27). <https://www.uowm.gr/epikairotita/anakoinoseis/enarxi-tis-ex-apostaseos-ekpedefsis-sto-panepistimio-ditikis-makedonias/>
- Gourgiotou, E. (2017). Trainee Teachers' Collaborative and Reflective Practicum in Kindergarten Classrooms in Greece: A Case Study Approach. *The Educational Review, USA*, 2(1), 117-118. <http://dx.doi.org/10.26855/er.2018.01.001>
- Gwang-Chol, C. & Satoko, Y. (2020, March 24). *How are countries addressing the Covid-19 challenges in education? A snapshot of policy measures*.

<https://gemreportunesco.wordpress.com/2020/03/24/how-are-countries-addressing-the-covid-19-challenges-in-education-a-snapshot-of-policy-measures/>

- Καπαχτοσή, Β. &Κακανά, Δ.Μ. (2010). Η Συνεργατική Έρευνα Δράσης ως μοντέλο επαγγελματικής ανάπτυξης των εκπαιδευτικών. *Action Researcher Education*, 1, 40-52.
- Karalis, T. &Raikou, N. (2020). Teaching at the times of COVID-19: Inferences and implications for higher education pedagogy. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 10(5), 479-493. <http://dx.doi.org/10.6007/IJARBS/v10-i5/7219>
- Κυρμά, Α. & Μαυροειδής, Η. (2015). Distance education: panacea or barrier for conventional higher education? *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 11(1), 20-37.
- Meirieu, P. (2020, April 17). L'écoled'après... avec la pédagogie d'avant. *Le CaféPédagogique*. <http://www.cafepedagogique.net/lexpresso/Pages/2020/04/17042020Article637227058065674645.aspx>
- Mills, G.E., Gay L.R. & Airasian P. (2017). *Εκπαιδευτική έρευνα ποσοτικές και ποιοτικές μέθοδοι – εφαρμογές* (Α. Βλάχου, μτφρ). ΠΡΟΠΟΜΠΟΣ
- Μίμινου, Α. & Σπανακά, Α. (2013). Σχολική εξ αποστάσεως εκπαίδευση: Καταγραφή και συζήτηση μίας βιβλιογραφικής επισκόπησης. *Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*, 7(2Α).
- Moore, J. L., Dickson-Deane, C. & Galyen K. (2011, March). e-Learning, online learning, and distance learning environments: Are they the same?. *The Internet and Higher Education*, 14(2), pp. 129-135.
- Οδηγός Σπουδών. (2019-2020). Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Παιδαγωγική Σχολή Φλώρινας. <https://nured.uowm.gr/wp-content/uploads/2021/08/%CE%91%CE%BA%CE%B1%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%B1%CF%8A%CE%BA%CF%8C-%CE%88%CF%84%CE%BF%CF%82-2019-20.pdf>
- Σοφός Α., Κώστας Α. & Παράσχου, Β. (2015). *Online Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Από τη Θεωρία στην Πράξη*. [ηλεκτρ. βιβλ.]. Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.
- Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων (2020). *20-03-20 Οδηγίες για Ασύγχρονη εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*. <https://www.minedu.gov.gr/news/44439-20-03-20-odigies-gia-asygchroni-eks-apostaseos-ekpaidefsi-2>